

УДК 94 (477+73)(92) “1914/1918”

Б 68

Оксана БЛАШКІВ

**УКРАЇНСЬКІ ВЧЕНІ У ФОРМУВАННІ
АМЕРИКАНСЬКОЇ СЛАВІСТИКИ
ПІСЛЯ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ:
ПРИКЛАД ДМИТРА ЧИЖЕВСЬКОГО**

Стаття присвячена ролі українського вченого Д. Чижевського в історії департаменту слов'янських мов та літератур Гарвардського університету впродовж першого десятиліття після Другої світової війни. Зроблено спробу показати зіткнення європейської, представленої Д. Чижевським, та американської перспектив щодо стратегічних цілей славістики у повоєнні роки.

***Ключові слова:** славістика, Гарвард, Дмитро Чижевський, інтелектуальна історія, українська діаспора.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Дослідження спадщини українських учених-емігрантів розпочалося в Україні на початку дев'яностих років минулого століття, після розпаду Радянського Союзу, коли праці ключових представників еміграційної гуманітарної думки Північної Америки та Західної Європи увійшли у коло наукових інтересів та пошуків в Україні. З того часу вони самі та їхній творчий доробок викликають незгасаючий інтерес в українських дослідників. Ввести у науковий обіг праці мислителів, теоретичний спадок котрих став складовою гуманітаристики різних країн, – значуще завдання, але не менш важливо осмислити цю спадщину та знайти відповідний контекст для функціонування її у межах сучасних досліджень. Такий підхід, в свою чергу, передбачає уважне концептуальне вивчення історико-біографічних відомостей про наукову працю українських учених за кордоном упродовж минулого століття.

Одним із чоловічих представників української гуманітарної думки на еміграції є Дмитро Чижевський (1894 – 1977). Його спадщина увійшла до “золотого фонду” науки Німеччини та США, Чехії та Росії, водночас залишаючись великою мірою невідомою та неоціненою на батьківщині. Публікація “Філософських творів у чотирьох томах” (Київ, 2005) Д. Чижевського та його літературознавчих монографій “Українське літературне бароко” (Київ, 2003), “Українське бароко” (Харків, 2003), “Історія української літератури” (Київ, 2003), “Порівняльна історія слов’янських літератур” (Київ, 2005), “Історії російської літератури XIX століття: Романтизм” (Київ, 2009) – важливий крок на шляху до ознайомлення наукової громади зі спадщиною вченого. Можна сподіватися, що укладення та публікація повної бібліографії Д. Чижевського значно спростить подальший поступ у цьому напрямі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв’язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Зазначимо, дослідження у царині чижевськознавства в Україні ведуться у трьох основних напрямках: біографія вченого (І. Валявко, Є. Пшеничний, О. Блашків, В. Ульяновський), його історико-філософська спадщина (В. Лісовий, І. Валявко, А. Погорілий, В. Артюх, Т. Закидальський), літературознавчий доробок (М. Наєнко, О. Блашків, О. Бистрова). Поступ українських науковців здійснюється з урахуванням та у контексті досліджень біографії та філософсько-літературознавчої спадщини Д. Чижевського, що належать чеським (С. Магід, М. Магідова, В. Шіфферова), російським (М. Васильєва, А. Тоїчкіна) та німецьким (В. Кортгаазе, В. Янцен) ученим.

Уперше спроба системного вивчення спадщини Д. Чижевського об’єднала учасників конференції під назвою “Дмитро Чижевський: особистість і творчість”, організованій Слов’янською бібліотекою в Празі у 2002 р., матеріали якої вийшли друком роком пізніше [20]. До збірника увійшли розвідки провідних славістів, істориків літератури, філософії, культури Європи та світу, котрі не тільки висвітлили різноманітні напрями та аспекти наукових інтересів українського вченого, але й

визначили вектори подальших досліджень його спадщини. Таку ж мету переслідували семінари “Дмитро Чижевський і світова славістика” (Дрогобич, 2003), “Дмитро Чижевський і європейська культура” (Дрогобич, 2005) та дві секції у рамках Шостого Міжнародного Конгресу Україністів: “Теорія, історія літератури і біографія Дмитра Чижевського” та “Європейські інтелектуальні контексти Дмитра Чижевського” (Донецьк, 2005), результати роботи котрих були опубліковані у збірниках “Славістика” (Том 1, Дрогобич 2003; Том 2, Дрогобич 2010) [12, 13] та “Colloquia Litteraria Sedlcensia” (Том IV, Drohobycz – Siedlce 2010) [5]. Серед авторів знаходимо як праці науковців, для котрих чижевськознавство є пріоритетною темою дослідження, так й одноразовим зверненням, що вказує на зростаючий інтерес до наукового доробку вченого.

Поміж численними літературознавчими дослідженнями назвемо монографічні праці Н. Над’ярних “Єдність змісту” [10], О. Бистрової “Поетикальна парадигма романної прози Ф. Достоєвського в аспекті теоретичних ідей Д. Чижевського” [1], О. Блашків “Чеська і словацька культура в житті та науковій спадщині Д. Чижевського” [2]. На дисертаційному вивченні історико-філософського доробку Д. Чижевського зосередили свою увагу українські вчені І. Валявко [3] та О. Погорілий [11]. Низка дослідників російського зарубіжжя проводить дослідження (В. Янцен [16], М. Васільєва [5, 13], О. Тоїчкіна [5, 13], С. та М. Магіди [8, 9]), пов’язані з життям та доробком Д. Чижевського у контексті його досліджень російської культури та спілкування з російськими вченими на еміграції. Біографічний компонент дослідження постаті вченого став предметом зацікавлення українських та закордонних науковців, завдяки яким до наукового обігу за останні роки було введено доволі багато архівно-біографічного матеріалу. Контакти Д. Чижевського з чеськими та словацькими вченими актуалізувалися завдяки публікаціям листування підготовлених О. Блашків [2], В. Шіфферової та Г. Блашек-Ган [22]. Документально максимально повно охопити життя Д. Чижевського ставить за мету перший том з запланованого тритомного видання вибраних праць вченого “Д. Чижевський. Матеріали до біографії” (Москва, 2008) [14]. Життя та творчість

Д.Чижевського стали предметом ґрунтового моноґрафічного дослідження “Дмитро Чижевський – життя великого вченого” (Седльце, 2010) німецького вченого В. Кортгаазе [7].

Формулювання цілей статті (постановка завдання)

Не зважаючи на широту зібраного біоґрафічного матеріалу про Д. Чижевського (В. Кортгаазе “Дмитро Чижевський – життя великого вченого” (2010), “Д.І. Чижевський. Матеріали до біоґрафії” (2008), статті І. Валявко), актуальним залишається впровадження та аналіз архівних матеріалів, пов’язаних з його перебуванням та науковою діяльністю в різних країнах, зокрема у США. Першою, хто звернувся до вивчення цього періоду в біоґрафії вченого, була І. Валявко: у своїх розвідках вона докладно представила основні факти, пов’язані з перебуванням Д. Чижевського у США. Дослідниця подала причинок до інтелектуальної біоґрафії вченого на основі його листування з о. Г. Флоровським, Л. Чикаленком, М. Вегуховим, М. Карповичем, що ознайомлює не лише з особистими емоціями і переживаннями, які зазнав Д. Чижевський у США, але й визначає напрямки його діяльності в межах американських українсько-еміґраційних наукових інституцій. Цікавими у контексті цієї розвідки, на мій погляд, є характеристика Д. Чижевського у Гарварді як викладача-дивака, котрий своєю ерудицією пригнічував студентів, а сам вважав їх такими, котрих “не привчили думати” [4, 49 – 50]. Значним доповненням до названої праці є матеріал, підготовлений І. Валявко для першого тому “Матеріалів до біоґрафії” тритомного московського видання “Вибрані праці” Д. Чижевського, який включає перелік лекцій та семінарів вченого у Гарварді, спогади гарвардських студентів про Д. Чижевського та інтерв’ю з його сучасниками, до яких І. Валявко подала детальні коментарі. Період перебування у Кембриджі присвячено сторінки розділу “Втеча до США” біоґрафічної моноґрафії В. Кортгаазе. У ньому автор широко цитує спогади самого вченого, його асистента Д. Герхардта та Ю. Луцького. В уривках із листів Д. Чижевського до П. Бранґа привертає до себе увагу оцінка вченим стану славістики в Гарварді – “єдиного осередку, де ще частково збереглася відповідна [університетська – О.Б.] атмосфера” [7, 159].

Попри значущість добірки архівного матеріалу, пов'язаного з американським періодом життя Д. Чижевського, запропонованого І. Валявко, для більш повного розуміння становища українських вчених (зокрема Д. Чижевського) у США в середині ХХ ст. варто залучити до аналізу та інтерпретації американську перспективу: розглянути цей період життя вченого з погляду історії славістики США. Впровадження постаті Д. Чижевського в контекст останньої передбачає висвітлення поглядів вченого на можливості розвитку славістики у Сполучених Штатах і в Європі після 1945 р. та його безпосередньої участі у розвитку американської славістики впродовж його перебування в Америці, що і складає **завдання** цієї статті.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Щоб усвідомити наскільки складним був процес входження в науково-педагогічне життя Гарварду для Д. Чижевського як професора німецького університету, слід звернути увагу на те, як він бачив стан і подальший розвиток славістики в Європі. У 1945 р. у власному життєписі Д. Чижевський писав: “Уже з мого першого знайомства з німецькими університетами (25 років тому я був студентом у Гайдельберзі та Фрайбурзі), мені впало в очі те, що [німецькі] доценти докладають багато зусиль, щоб передати студентам свої глибокі й гарні знання, але зовсім не піклуються про те, щоб виховувати у студентів людину... Особливо болючим для мене стало це питання єдності навчання і виховання у моїй вузькій сфері – славистиці у широкому значенні слова (мовознавство, історія літератури, культури й церкви слов'янських народів). Тут діяльність вузівського педагога заторкає саме ті проблеми, які є особливо актуальними для європейської дійсності, проблеми, які я об'єдную в одному понятті: “Шляхи до культурного зближення європейських народів” [4, 51 – 52]. Виконання такого завдання у повоєнній Німеччині було нелегкою справою. Йдеться не лише про самі німецькі університети, котрі дуже повільно відновлювали своє функціонування, про викладацький склад, котрий мусив пройти перевірку на право викладання, про невелику кількість студентів, котрі б хотіли вивчати славистику, одна з основних проблем – знищені бібліотеки (значна перешкода і для викладання, і для досліджень у царині

славістики, особливо в межах україністики, і для “зближення європейських народів”). З цього приводу на конференції в Українській Вільній Академії Наук у Мюнхені весною 1946 р. Д. Чижевський виголосив доповідь, яку згодом було надруковано у “Бюлетні УВАН” під назвою “Наукова праця на еміграції”. Зокрема він наголошував, що віднайдення (занотовування) цінної україніки в уже доступних бібліотеках є вкрай необхідним для “підготовки молодого покоління українознавців, – завдання, якого вагу не можемо зменшувати.” Іншим переконанням Д. Чижевського, котре вважаю не втратило актуальності, полягало в тому, що нові надбання “закордонної науки” слід застосовувати до українознавчої науки, висвітлюючи теми “з нових пунктів погляду, що виникають з нового матеріалу, з нових метод, з нових провідних думок, що їх вжито в чужій науці.” [15, 1 – 6].

Стан речей у німецьких університетах суттєво не покращився упродовж наступних років. Приймаючи рішення про переїзд до Сполучених Штатів, Д. Чижевський врахував рівень розвитку Гарвардського університету. Вітаючи Д. Чижевського з отриманням запрошення на роботу в США, Роман Якобсон (1896 – 1982), відомий російський мовознавець і славіст, писав у листі від 7 березня 1949 р.: “Дуже радію, що вдалося отримати для Вас запрошення до Гарварду і що Ви його телеграфічно прийняли. Це найкращий університет в Америці з доброю традицією та виїнятковими професорами... Керує департаментом славістики професор Карпович, добрий спадкоємець московської школи... Разом з ним російською літературою курує проф. Поджіоллі, талановитий італієць... Решту славістичних дисциплін можемо розділити поміж собою, тоді як історію чеської літератури, мову та словянський фольклор буде викладати Святия (дружина Р. Якобсона – О.Б.)...” [VI]. Листи Р. Якобсона, в яких ішлося про чудові можливості для розвитку славістики в США, яскравіше виявили для Д. Чижевського складність ситуації зі славістикою у повоєнній Німеччині. Він прийняв рішення про переїзд у США з огляду на можливість працювати надзвичайно активно, про це, наприклад, свідчать рядки у його листі до Ю. Шевельова від 2 серпня 1949 р.: “Тим часом я дістав візу до СД та навіть замовив вже картку на літак на 5-го вересня.

Відлітаю на рік, а чи вдасться повернутися, Бог його знає: бо тут розуміється університет поки нічого не досягнув. Тут між іншим Ваша кандидатура на лекторат на першому місці. Все залежить від того скільки грошей дасть міністерство. Та коли” [I].

Р. Якобсон задумав “збудувати” славистику саме у Гарварді та надати їй світової привабливості за допомогою Д. Чижевського. У 1948 р., коли тривали переговори щодо переходу з Колумбійського університету до Гарварду, він писав Михайлу Карповичу, голові департаменту: “Если бы Harvard, в придачу, согласился на приглашение Чижевского как Visiting Lecturer, тот мог бы взять на себя, пока он не может читать по английски, курсы русского языка и литературы для подготовленных в русской речи и все курсы по украинскому языку и литературе, а в дальнейшем может и польскую литературу, которая остается пока слабейшим пунктом набросанной программы. У меня дыхание захватывает, когда думаю, сколько такая троица – Вы, Чижевский и я – могла бы хорошего сделать...” [II].

Перехід Р. Якобсона та 14 його аспірантів з Колумбії до Гарварду в історії славистики порівнюють із покиданням студентами університету через непереможні теологічні суперечки в часи Середньовіччя. Разом із студентами до Гарварду прийшли в тому ж році й викладачі, котрі наступними роками склали ядро його славистичних студій, – Горас Лант (Hogace G. Lunt), Сватава Піркова-Якобсон (Svatava Pirková-Jakobson) та Д. Чижевський [VII]. І хоч у історії Гарварду цей період називають “золотим віком славистики”, для Д. Чижевського умови праці тут були далекі від очікуваного. У листі до Ю. Шевельова від 18 вересня 1949 р. він писав: “Зараз тут переформовують відділення славистики. Передусім шукають польських і словацьких спеціалістів. Оскільки і я, якщо це тільки буде можливо, планую повертатись з США у Європу, то будуть й інші вакансії. Справжнього відділення ще немає. Тобто немає фахової бібліотеки (яка все ж необхідна, незважаючи на прекрасні фонди університетської бібліотеки), семінару і взагалі нічого, крім бюро, так що можна сподіватись, що за 5 – 7 років тут буде усього вдосталь. Та я не можу так довго чекати і витратити свій час на організаційні питання” [I].

Тим часом, ситуація зі славістикою у США справді була не дуже приваблива. Попри те, що відлік славістики в Гарварді починають з останнього десятиліття XIX ст., варто пам'ятати, що Сполучені Штати вперше усвідомили важливість знань про слов'янські народи лише після Першої світової війни [19, 388]. Зі вступом США у Другу світову війну, інтерес до російської мови зріс неймовірно: у 1943 р. два підрозділи збройних сил – сухопутні війська та віськово-морський флот – проводили навчання російської мови для своїх солдатів. Сухопутні війська мали значно ширшу програму навчання (the Army Specialized Training Programme), яка поряд з навчанням мов включала викладання географії, історії та культури слов'янських народів [24, 529]. Після війни славістика стала першорядною дисципліною не лише для майбутніх підприємців, але найперше працівників дипломатичної служби [17, 295]. Проте історик славістики, професор Колумбійського університету Клеренс Л. Мейнінг (Clarence L. Manning) стверджував, що в американських університетах славістика ще не зайняла місця “відповідного до важливості слов'янських мов та культур у світі та кількості громадян США слов'янського походження” [17, 342]. Причиною такого стану славістики інший історик О. Масленніков у 1947 р. назвав недостачу викладачів, котрі могли б забезпечувати належний рівень викладання, оскільки “лише два університети – Колумбійський університет та Університет Каліфорнії – активно готували аспірантів з мов та літератур” [24, 537]. Саме у таких обставинах робота вчених-емігрантів зі слов'янських країн набула особливої важливості, і саме з того часу славістика в Гарварді розпочала свій шлях нагору.

За короткий проміжок часу М. Карповичу вдалося згуртувати тут славістів зі світовим авторитетом і зорганізувати програму, котра розкривала різноманітність слов'янського світу – М. Карпович (історія Росії), Ф. Дворнік (історія слов'янських народів XIII – XVII ст.), Р. Якобсон (слов'янське мовознавство), Д. Чижевський (давня слов'янська література, українська література), С. Піркова-Якобсон (чеська мова і література, слов'янський фольклор), В. Вайнтрауб (польська мова і література), Р. Поджоллі (російська література XIX ст.), Г. Лант (старослов'янська, російська мова), А. Лорд (сербохорватська

мова, давня література південних слов'ян), Г. МакЛін (російська література від 1917 р.). Так, славістика у Гарварді зі скромної програми перетворилася на потужну інституцію.

Слід наголосити, що американські славістичні студії розпочали свій шлях під егідою досвідчених та авторитетних у світі вчених. Департамент славістики в Гарварді швидко почав набувати визнання в осередках славістики у відбудовуваній після війни Європі. У звіті Р. Якобсона за 1951 р. серед іншого читаємо: “Зазначаю, що всі західно-європейські центри славістики готові до співпраці з нашим департаментом. Він має репутацію найкраще науково оснащеного у всьому західно-європейському академічному світі... мене всюди розпитували про основи нашого викладання, наукових досліджень та видавничих планів, і серед пунктів, котрі справляли особливо сильне враження, були кількість мов (особливо той факт, що ми пропонуємо курси з україністики), кількість та тематична різноманітність дисертацій та наголос на порівняльному дослідженню слов'янських мов та літератур і усної народної творчості; широти наших наукових проєктів під егідою Фонду Рокефеллера, Колекції сербохорватської епічної спадщини ім. Перрі, і, нарешті, видавничої програми у співпраці з Американською академією науки і мистецтв та Комітету єдності науки (the Committee of Unity of Science)” [III].

Імовірно, що завдяки особливому зацікавленню у світі україністикою, пропонованою у Гарварді, Р. Якобсон підтримував пропозицію Д. Чижевського запросити до Гарварду Ю. Шевельова, котрий на той час викладав у Люнді, Швеція. “Американський консулат у Готенборгу мусить зробити все, щоб Ви могли приїхати без зволікань: покращення і розвиток славістики тут і зараз має для країни першочергове значення, це просто злочин перешкоджати цій роботі”, – писав Р. Якобсон до Юрія Шереха у грудні 1951 р. [III]. Отже, восени 1952 р. Ю. Шевельов розпочав працювати на Департаменті славістики в Гарварді (курси з російської, української та білоруської мов), звідки за два роки перейшов уже на постійно до Колумбійського університету в Нью-Йорку.

Із безпосереднім навчальним процесом була тісно пов'язана видавнича діяльність Департаменту. Той факт, що

славістика в Гарварді почалася з багатой колекції слов'янських книжок, придбаних у Європі для університетської бібліотеки (College Library), необхідність впровадити нові дослідження в сфері славістики у переважно англомовне товариство студентів надавало виданням першочергової ваги. Першою тут за підтримки Американської Ради вийшла монографія Д. Чижевського "Outline of Comparative Slavic Literatures" (Порівняльна історія слов'янських літератур, 1952), призначена передувсім для навчальних цілей студентів Департаменту, хоч часто до неї звертаються як до виключно наукової праці і сьогодні. Науковим виданням Департаменту стали "Harvard Slavic Studies" (Гарвардські славістичні студії). Серія була започаткована у 1953 р., вона мала віддзеркалювати досягнення викладачів та запрошених до випусків науковців. Перший випуск відкривала стаття Р. Якобсона "The Kernel of Comparative Slavic Language" ("Ядро порівняльного вивчення слов'янських мов", 1953).

Студент Департаменту тих часів, а нині відомий американський славіст чеського походження Ладіслав Матейка згадував: "у п'ятдесятих – шістдесятих роках студенти відділення слов'янських мов та літератур в Гарварді могли вибирати між двома різними підходами в порівняльних дослідженнях. У той час як "Ядро" Якобсона наполягало на першості, якщо не на імперіалізмі лінгвістики, "Огляд" Чижевського очікував від дослідника-компаративіста бути і лінгвістом, і студентом інтелектуальної історії, звертаючи увагу не лише на взаємодії між слов'янськими літературами, але також на їхні взаємодії з іншими літературами і культурами"... Він (Д. Чижевський – О.Б.) очікував, що порівняльні дослідження слов'янських літератур доповнять лінгвістичні дослідження стилю філософськими спостереженнями про зміст літературних творів у контексті культурної історії Європи. У цій точці діалог Чижевського з Якобсоном перестав бути дружнім і набув абсолютно антагоністичного характеру" [25, 182]. Звичайно, науковий та особистий діалог поміж Р. Якобсоном та Д. Чижевським заслуговує на окрему студію, але в контексті нашої теми слід відзначити, що на цьому етапі формування славістики в США, тобто в часи Холодної війни, наукові концепції могли зіграти принципову роль для подальшого руху. Як показує історія, вони

таки її зіграли – з часом під тиском політичних пріоритетів та чи не через впливовість концепції Р. Якобсона славистичні студії в США перетворилися на студії з русистики, якими вони залишаються і сьогодні. На думку Д. Енгермана, через поєднання в межах інтердисциплінарних курсів славистики з советологією, котра почала превалювати, акцент зі “слов’янської цивілізації” перемістився на русистику, залишаючи все менше простору для компоненту гуманітарних дисциплін [21, 467 – 469]. Можливість сформувати славистику в США так, щоб вона повноцінно представляла всю різноманітність та складність слов’янських культур, було втрачено.

Кадрове забезпечення було, безперечно, важливою метою в політиці Департаменту, але не менш важливою була і політика виховання нових кадрів. Тут Д. Чижевський був безкомпромісним: до викладання повинні були, на його думку, допускатися лише славісти зі знанням двох – трьох слов’янських мов та відповідною філологічною освітою. Зазначимо, що кадрова політика Департаменту швидко перестала одержувати від Д. Чижевського підтримку: “...я принципіально возражаю против права чермена по своему желанию вводит новые курсы. Откровенно говоря, это напоминает мне только национал-социалистическую точку зрения, когда деканы были объявлены “фюрерами” факультетов. Прибавлю, что несмотря на это, ни один из деканов в Галле (среди них были затем и наци и не-наци и даже один анти-наци) не решался воспользоваться своими правами “фюрера”. Меняют национал-социалистических деканов на Поджоли я вовсе не намерен и поэтому в случае, если такая политика будет продолжаться и если курс Боумана останется, я вынужден буду уйти из состава факультета (это, конечно, я сообщаю только Вам лично...” [VI] Гостра реакція і принципова позиція Д. Чижевського, висловлені у процитованому вище листі вченого до Р. Якобсона, вказує на винятково впливову позицію останнього на кафедрі на той час рівно як і стратегічне бачення Д. Чижевським успішного розвитку славистики в університеті та небезпек чи перешкод на шляху до цього. Листування Чижевського цього періоду з колегами-славістами свідчить, наскільки цілісним, системним і панорамним було бачення Д. Чижевським славі-

стики як науки та її важливості для правильного розуміння слов'янських країн і Європи загалом.

Г. Лант, котрий разом з Р. Якобсоном в 1949 р. перейшов з Колумбії до Гарварду, в історичному огляді славістики стверджував, що “з самого початку славісти Сполучених Штатів переслідували дві окремі мети: довести до відома американців про слов'янський світ та його культуру, а також навчити американців кількох мов та історії, щоб вони могли розумно вести справи зі слов'янськими країнами” [23, 297]. Така постановка завдань американської славістики дещо розходиться або принаймні є лише першим етапом для завдань, які бачив перед нею Д. Чижевський – пошуків ученими шляхів до зближення між народами. Тому видається природним, що врешті-решт реалізувати свою мету він повернувся до Німеччини. 1956 р. він повернувся в Гайдельберг, де зосередився на створенні німецького славістичного центру, конкурентноздатного таким двом осередкам, як центри славістики у США та СРСР, але незаангажованого в ідеологічні війни. З цією метою від невтомно працював як над виданням власних книг, так і над перевиданням рідкісних публікацій та укомплектуванням бібліотеки, яку вважав найважливішою умовою для плідної праці науковця. Інститут славістики в Німеччині своїм відродженням після Другої світової війни повною мірою завдячує Д. Чижевському та його учням-послідовникам.

Ситуація в США тим часом змінилася – почалася ера супутників і дослідження космосу. Накопичений потенціал у галузі славістики не був належно використаний, і навіть зазнав втрат внаслідок зміни пріоритетів фінансування з боку уряду та приватних фондів. Символічно і, можливо, навіть іронічно, що саме у Гарварді, американському центрі славістики, де Д. Чижевського свого часу не оцінили і котрий він залишив для відродження німецької славістики, було засновано у 1982 р. кафедру його імені.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Приклад Д. Чижевського показує важливість ролі особистості вченого у напрямі, який вибирають університети. Прибувши до Гарварду з 25-літнім науково-педагогічним досвідом роботи в університетах Чехословаччини

та Німеччини, Д. Чижевський зіткнувся з іншим світоглядом і розумінням ролі славістики в освітній та науковій площинах існування американського університету. Неможливість пристосуватися до американського стандарту навчального процесу, відсутність бажаного наукового спілкування з колегами, некомфортність умов праці над власними науковими дослідженнями, на мою думку, були причинами повернення вченого до Німеччини. Водночас, вважаю, що саме світоглядна несумісність американського та європейського у переформатуванні гуманітарної сфери наукових досліджень була вирішальною не лише у долі Д. Чижевського, але і дисципліни, яку він уособлював, – славістики.

Продовження дослідження діяльності цього українського вченого у контексті історії світової, зокрема американської, славістики вважаю вартим і перспективним для історії української науки в Україні та за її межами.

Джерела та література

I. Архів Юрія Шевельова: Архів МУРу, Українська вільна академія наук в США.

II. Архів Юрія Шевельова: George Y. Shevelov Papers. Bakhmeteff Archive, Rare Book and Manuscript Library, Columbia University Libraries.

III. Архів Михайла Карповича: Mikhail Karpovich's papers. Bakhmeteff Archive, Rare Book and Manuscript Library, Columbia University Libraries.

IV. Архів Дмитра Чижевського: Archiv von D. Tschizewskij an der Universität Heidelberg.

V. Архів Віктора Вайнтрауба: Biblioteka Jagiellońska, Oddział Rękopisów, Wiktor Weintraub, Przyb. 318/07.

VI. Архів Романа Якобсона: Massachusetts Institute of Technology Libraries, Institute Archives and Special Collections, Roman Jakobson MC 72/Box 40/Folder 47.

VII. Архів Департаменту слов'янських мов і літератур Гарвардського університету: Flier M.S. 100 Years of Slavic Languages and Literature at Harvard : [Speech, 1996] / Michael S. Flier // Archive of the Department of Slavic Languages and Literatures at Harvard University. – Folder "History".

1. Бистрова О. Поетикальна парадигма романої прози Ф. Достоевського в аспекті теоретичних ідей Д. Чижевського / Олена Бистрова. – Тернопіль – Дрогобич : Швидкодрук, 2010. – 392 с.

2. Блашків О. Чеська і словацька культура в житті та науковій спадщині Д. Чижевського : монографія / Оксана Блашків. – Siedlce : Instytut Filologii Polskiej Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego, 2010. – 432 с.

3. Валявко І. Дмитро Іванович Чижевський як дослідник української філософської думки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук : спец. 09.00.05 “Історія філософії” / Ірина Валявко. – К., 1997. – 25 с.

4. Валявко І. До інтелектуальної біографії Дмитра Чижевського : Гарвардський період 1949 – 1956 рр. / Ірина Валявко // Славістика : зб. наук. праць. – Т. 1 : Дмитро Чижевський і світова славістика / [ред. Роман Мних, Євген Пшеничний]. – Дрогобич : Коло, 2003. – С. 45 – 56.

5. Дмитро Чижевський і європейська культура / [red. Mnich Roman, Urban Justyna]. – Drohobycz – Siedlce : Instytut Filologii Polskiej Akademii Podlaskej w Siedlcach, 2010. – 320 S. – (Colloquia Litteraria Sedlcensia, IV).

6. Кортгаазе В. Від Меланхтона до Коменського і Чижевського / В. Кортгаазе. – Дрогобич – К. : Коло, 2005. – 378 с.

7. Кортхаазе В. Дмитрий Чижевский – жизнь знаменитого ученого / Вернер Кортхаазе; [red. Mnich Roman]. – Drohobycz – Siedlce : Instytut Filologii Polskiej Akademii Podlaskej w Siedlcach, 2010. – 254 S. – (Colloquia Litteraria Sedlcensia, III).

8. Магид С. Д.И. Чижевский в “украинской” Праге в 1924 – 1932 гг. : историко-публицистическое исследование / С. Магид // Rossica : Научные исследования по русистике, украинистике и белорусистике. – Praha : Euroslavica, 2007. – С. 1 – 48.

9. Магидова М. К публикации писем Д.И. Чижевского А.Л. Бему / М. Магидова // Rossica : Научные исследования по русистике, украинистике и белорусистике. – Praha : Euroslavica, 2007. – С. 49 – 96.

10. Надъярных Н. Дмитрий Чижевский : Единство смысла / Н. Надъярных. – М. : Наука, 2005. – 366 с.

11. Погорілий А.О. Дмитро Чижевський як історик філософії : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук : спец. 09.00.05 “Історія філософії” / А.О. Погорілий. – К., 1999. – 20 с.

12. Славістика : зб. наук. праць. – Т. 1 : Дмитро Чижевський і світова славістика / ред. Роман Мних, Євген Пшеничний. – Дрогобич : Коло, 2003. – 444 с.

13. Славистика : зб. наук. праць. – Т. 2 : Дмитро Чижевський і європейська культура / ред. Євген Пшеничний, Роман Мних, Володимир Янцен. – Дрогобич : Коло, 2011. – 534 с.
14. Чижевский Д.И. Избранное в трех томах / Д.И. Чижевский. – Том 1 : Материалы к биографии (1894 – 1977). – М. : Библиотека-фонд “Русское Зарубежье” – Русский путь, 2007. – 848 с.
15. Чижевський Д. Наукова праця на еміграції / Д. Чижевський // Бюлетень УВАН. – 1946. – Ч. 5. – С. 1 – 6.
16. Янцен В. Неизвестный Чижевский : [обзор неопубликованных трудов] / В. Янцен. – СПб. : Изд-во РХГА, 2008. – 161 с.
17. Brozek J. Slavic Studies in America / Josef Brozek // The Journal of Higher Education. – 1943. – Vol. 14. – No. 6. – P. 293 – 342.
18. Byrnes R.F. A History of Russian and East European Studies in the United States / Robert F. Byrnes. – Lanham – New York – London : University Press of America, 1994. – 271 p.
19. Coleman A.P. Slavonic Studies in the United States / A.P. Coleman // The Slavonic and East European Review. – 1939. – Vol. 17. – No. 50. – P. 372 – 388.
20. Čyževskij D. Osobnost a dílo / Dmytro Čyževskij. – Praha : Národní knihovna České republiky – Slovanská knihovna, 2004. – 490 s.
21. Engerman D.C. The Ironies of the Iron Curtain : [The Cold War and the rise of the Russian Studies in the United States] / David C. Engerman // Cahier du Monde russe. – 2004. – Vol. 45/3 – 4. – P. 467 – 469.
22. Jan Patočka – Klaus Schaller – Dimitrij Tschizewskij: philosophische Korrespondenz 1936 – 1977 / [red. Věra Schifferová, Helga Blaschek-Hahn]. – Würzburg : Königshausen & Neumann, 2010. – 183 S.
23. Lunt H.G. On the History of Slavic Studies in the United States : Slavic Review / H.G. Lunt // Slavic Review. – 1987. – Vol. 46. – No. 2. – P. 294 – 301.
24. Maslenikov O.A. Slavic Studies in America, 1939–1946 / Oleg A. Maslenikov // The Slavonic and East European Review. – 1947. – Vol. 25. – No. 63. – P. 528 – 537.
25. Matejka L. Dmytro Čyževskij : Between East and West / L. Matejka // Dmytro Čyževskij. Osobnost a dílo / Dmytro Čyževskij. – Praha : Národní knihovna České republiky – Slovanská knihovna, 2004. – S. 177 – 182.

Блашків Оксана. Українські учені в формуванні американської славистики після Другої світової війни: приклад Дмитрія Чижевського. Стаття присвячена ролі українського ученого Д. Чижевського в історії департаменту

славянских языков и литератур Гарвардского университета в 1950-тые годы. Сделана попытка показать точки столкновения европейской, представленной Д.Чижевским, и американской перспектив относительно стратегических целей славистики как дисциплины в послевоенные годы.

Ключевые слова: славистика, Гарвард, Дмитрий Чижевский, интеллектуальная история, украинская диаспора.

Blashkiv Oksana. Ukrainian scholars in the American Slavic Studies after 1945: the case of Dmytro Chyzhevskiy. The article focuses on the role of Dmytro Chyzhevskiy in the history of the Department of Slavic Languages and Literatures at Harvard University in 1950s. An attempt has been made to show the collision of European, represented by Chyzhevskiy, and American perspectives on the strategic goals of the Slavic Studies in the postwar years.

Key words: Slavic Studies, Harvard, Dmytro Chyzhevskiy, intellectual history, Ukrainian diaspora.